

ΜΙΚΡΕΣ ΕΙΣΑΓΩΓΕΣ

Αριστείδης Χατζής

ΘΕΣΜΟΙ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ ΧΑΤΖΗΣ

ΘΕΣΜΟΙ

ΜΙΚΡΕΣ ΕΙΣΑΓΩΓΕΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

ΜΙΚΡΕΣ ΕΙΣΑΓΩΓΕΣ Νο8
Διεύθυνση σειράς: Μπάμπης Παπαδημητρίου

ΘΕΣΜΟΙ

Επιμέλεια-Διόρθωση: Δημήτρης Κονάχος

© 2018, Εκδόσεις Κυριάκος Παπαδόπουλος Α.Ε., Αριστείδης Χατζής

Η πνευματική ιδιοκτησία αποκτάται χωρίς καμιά διατύπωση και χωρίς την ανάγκη ρήτρας απαγορευτικής των προσβολών της. Κατά το Ν. 2387/20 (όπως έχει τροποποιηθεί με το Ν. 2121/93 και ισχύει σήμερα) και κατά τη Διεθνή Σύμβαση της Βέρνης (που έχει κυρωθεί με το Ν. 100/1975), απαγορεύεται η αναδημοσίευση, η αποθήκευση σε κάποιο σύστημα διάσωσης και γενικά η αναπαραγωγή του παρόντος έργου με οποιονδήποτε τρόπο ή μορφή, τμηματικά ή περιληπτικά, στο πρωτότυπο ή σε μετάφραση ή άλλη διασκευή, χωρίς γραπτή άδεια του εκδότη.

Πρώτη έκδοση: Μάιος 2018

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

www.epbooks.gr

Καποδιστρίου 9, 144 52 Μεταμόρφωση Αττικής

τηλ.: 210 2816134, e-mail: info@epbooks.gr

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟ

Μασσαλίας 14, 106 80 Αθήνα, τηλ.: 210 3615334

ISBN 978-960-569-765-5

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος	9
Θεσμοί, κανόνες και κράτος δικαίου	15
Θεσμοί και πολιτική	29
Θεσμοί και οικονομία	53
Η ελληνική θεσμική κρίση.....	91
Βιβλιογραφικό δοκίμιο	106

Στο Σικάγο, τις ατέλειωτες νύχτες της σκληρής εργασίας, είχα δίπλα μου ένα μωράκι που μου κρατούσε συντροφιά και μου έδινε κουράγιο με τα μεγάλα του μάτια, γεμάτα αγάπη, τον Νίκο. Δεν κοιμόταν αν δεν τελειώνα. Πηγαίναμε μαζί για ύπνο, τα χαράματα.

Στη Θεσσαλονίκη, αργότερα, τις δύσκολες ώρες, που νόμιζα ότι το διδακτορικό μου δεν θα τελειώσει ποτέ, αυτό που μου έδινε αφάνταστη δύναμη ήταν πως ήξερα ότι η κούκλα μου, η Φανούλα, θα με περίμενε με υπομονή μέχρι αργά, να την αγκαλιάσω και να περάσω λίγη ώρα μαζί της πριν κοιμηθεί εξαντλημένη στα χέρια μου.

Στην Αθήνα, σήμερα, καθώς τελειώνω αυτό το βιβλίο, ένα άλλο μωράκι, ο Γιωργάκης, έχει ανοιχτές της ματάρες του και περιμένει υπομονετικά να κάνω επιτέλους διάλειμμα για να παίξουμε και ν' ακούσουμε μαζί μουσική. Και το πρωί ξυπνά πρώτος και με φωνάζει για να σηκωθώ και να ξεκινήσω και πάλι τη δουλειά.

Στα τρία παιδιά μου αφιερώνω αυτό το βιβλίο.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Το φθινόπωρο του 1989 βρισκόμουν στη δημοτική βιβλιοθήκη της Θεσσαλονίκης, που στεγάζονταν τότε στο κτίριο της ΧΑΝΘ. 22 ετών, μόλις είχα μπει στο μεταπτυχιακό πρόγραμμα της Νομικής Σχολής του ΑΠΘ, με ειδίκευση την κοινωνιολογία, τη φιλοσοφία και την ιστορία του δικαίου. Σκόπευα να ασχοληθώ ελάχιστα, όσο θα μου επέτρεπε η πραγματική μου δουλειά: έκανα εντατική άσκηση σε ένα αρκετά δραστήριο δικηγορικό γραφείο, εργαζόμουν εκεί από νωρίς το πρωί μέχρι αργά το βράδυ και θεωρούσα δεδομένο το μέλλον μου. Αλλά, καθώς περνούσε ο καιρός, η θεωρία του δικαίου, που πολύ λίγο με είχε απασχολήσει στη διάρκεια των προπτυχιακών σπουδών μου, άρχισε να με ενδιαφέρει όλο και περισσότερο.

Εκείνο το μουντό πρωινό, λοιπόν, σε ένα διάλειμμα μιας έρευνας που μας είχε αναθέσει ένας καθηγητής, συζητούσα με έναν συμφοιτητή μου, μεγαλύτερο από μένα, που ήξερε πολύ περισσότερα για τα πάντα. Μου είπε ότι ψάχνει να βρει ένα περίφημο επιστημονικό άρθρο, ένα άρθρο που είχε δημοσιευτεί το 1960 και ήταν ένα από τα σημαντικότερα κείμενα στην ιστορία των κοινωνικών επιστημών, αλλά οπωσδήποτε το σπουδαιότερο για τη θεωρία δικαίου του 20^{ού} αιώνα. Μου έκαναν μεγάλη εντύπωση τα λόγια του και με προβληματίσαν, αλλά σύντομα τα ξέχασα. Θυμόμουν αμυδρά μόνο το όνομα του συγγραφέα: «Ρόναλντ Κόουζ». Έτσι, όταν δύο χρόνια αργότερα, τον Οκτώβριο του 1991, μου τηλεφώνησε ο φίλος μου

Γιώργος Παγουλάτος για να με ρωτήσει αν θα ήθελα να γράψω ένα σύντομο κείμενο στα ιστορικά Επίκεντρα που διευθύνει τότε, για τον Ronald Coase, ο οποίος είχε μόλις βραβευτεί με Νόμπελ, δέχτηκα με χαρά.

Αλλά το πρόβλημα ήταν πως στην προ του ίντερνετ εποχή δεν είχα πρόσβαση στο άρθρο του Coase, ούτε σε άλλο κείμενό του, ούτε καν σε σχετικό δευτερογενές υλικό. Ξεκίνησε τότε μια ερευνητική οδύσσεια. Ξετίναξα κυριολεκτικά τις βιβλιοθήκες του ΑΠΘ με ελάχιστα αποτελέσματα, αλλά βρήκα αρκετά στη βιβλιοθήκη του Αμερικανικού Κέντρου, στη γωνία Μητροπόλεως και Αριστοτέλους. Ήταν, εκείνη την εποχή, η μοναδική τόσο φιλική στον χρήστη βιβλιοθήκη της Θεσσαλονίκης, με τόσο ευγενικές και πρόθυμες υπαλλήλους. Συγκέντρωσα αρκετά, και δεν ετοίμασα ένα μικρό κείμενο αλλά την πρώτη, επιστημονική ας πούμε, δημοσίευσή μου. Άκουσα πολύ καλά λόγια για το άρθρο, και το αξιοποίησα ακόμα και στην εκλογή μου ως λέκτορα, οκτώ χρόνια αργότερα, το 2000, με τη βοήθεια ενός ειδικού υπομνήματος που έγραψε ο αείμνηστος καθηγητής Σταύρος Ιωαννίδης. Όμως, όταν το έγραφα, δεν είχα διαβάσει το αρχικό κείμενο του Coase! Είχα παρουσιάσει απλώς τη διαστρεβλωμένη εκδοχή του, η οποία διδάσκεται στα οικονομικά τμήματα σε όλο τον κόσμο.

Ωστόσο, μπόρεσα να αντιληφθώ την τεράστια σημασία του «θεωρήματος» του Coase για τη νομική επιστήμη, και ήταν αυτό που με έκανε να ενδιαφερθώ για την οικονομική ανάλυση του δικαίου. Δύο χρόνια αργότερα, το φθινόπωρο του 1993, ξεκινούσα τις σπουδές μου στη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου του Σικάγου. Εκεί είχα την ευκαιρία να μάθω από τους ίδιους τους πρωταγωνιστές την ιστορία του «Law & Economics»: από τον Ronald Coase (που με βοήθησε να καταλάβω ποια ήταν πραγματικά η ιδέα του), τον Gary Becker, τον Sam Peltzman, τον William Landes, τον Aaron Director, τον Frank Easterbrook, τον Richard Epstein, τον Cass Sunstein, τον Robert Cooter, και φυσικά τον επιβλέποντα της διδα-

κτορικής διατριβής μου, τον καθηγητή και δικαστή Richard Posner, τον άνθρωπο που διαμόρφωσε την επιστημονική αλλά και την πολιτική μου σκέψη περισσότερο από οποιονδήποτε άλλον. Πέρασα στα μέσα της δεκαετίας του 1990 άπειρες ώρες διαβάζοντας στις παλιές πολυθρόνες της βιβλιοθήκης Harper (πριν από την ανακαίνισή της), τις ίδιες που χρησιμοποιούσαν ο James Buchanan και ο Gordon Tullock όταν τον χειμώνα του 1946 διαμόρφωσαν την πρώτη εκδοχή της θεωρίας της δημόσιας επιλογής. Θα είμαι για πάντα ευγνώμων σε αυτό το πανεπιστήμιο και σε αυτούς τους ανθρώπους.

Η στροφή μου προς μια γενικότερη θεωρία των θεσμών οφείλεται στον Πέτρο Γέμτο, που έφερε πρώτος τη συζήτηση αυτή στην Ελλάδα. Είναι το ελάχιστο που του οφείλω βέβαια, αλλά τα δικά του εξαιρετικά κείμενα μου έδιναν πάντα ιδέες και κίνητρα. Όπως και εκείνα του Daron Acemoglu. Ο Acemoglu είναι σπουδαίος ερευνητής και συγγραφέας. Πέραν της δικής του σημαντικής συνεισφοράς, τα κείμενά του βοήθησαν επιτέλους να κυριαρχήσει η θεωρία των θεσμών στη διεθνή συζήτηση για την οικονομική ανάπτυξη. Τον ευχαριστώ ειδικά για την παραχώρηση των σημειώσεών του για μια ιδέα (θεσμική παγίδα) που δεν έχει δημοσιεύσει ακόμα, ένα αναλυτικό εργαλείο που μας βοηθά, περισσότερο από οτιδήποτε, στην ερμηνεία της ελληνικής κρίσης αλλά και του πολιτικού αδιεξόδου που συντηρεί αυτή την κρίση.

Την προοπτική για μια νέα μικρή εισαγωγή τη συζητήσαμε με τους εκδότες Γιάννη Παπαδόπουλο, Κατερίνα Τριανταφύλλου και τον διευθυντή της σειράς Μπάμπη Παπαδημητρίου όταν είδαμε πόσο καλά πήγαινε ο *Φιλελευθερισμός*. Η συνεργασία μαζί τους είναι εξαιρετική γιατί είναι και οι τρεις αγαπητοί φίλοι. Με τον Μπάμπη διαμορφώσαμε το τελικό διάγραμμα και αποφασίσαμε για το περιεχόμενο. Τα χρησιμότεα σχόλιά του βελτίωσαν σημαντικά το τελικό κείμενο. Εκτός από τον Μπάμπη, χρωστώ ευγνωμοσύνη στους καλούς μου φίλους και συναδέλφους Αντώνη Καραμπατζό και Χρυσόστο-

μο Μαντζαβίνο, που διάβασαν το κείμενο και το βελτίωσαν με τα αναλυτικά τους σχόλια και την κριτική τους σε επιμέρους σημεία. Ευχαριστώ πολύ επίσης τον Δημήτρη Κονάχο για την εξαιρετική δουλειά στη διόρθωση του κειμένου.

Όπως κάθε φορά, έτσι και τώρα, το κείμενο έπρεπε να περάσει από τις φοιτήτριες και τους φοιτητές μου. Βέβαια, όλα όσα γράφω εδώ έχουν επηρεαστεί καταλυτικά από τη διδασκαλία μου στο ΕΚΠΑ και στο ΟΠΑ τα τελευταία δεκαεπτά χρόνια. Όμως δεν μου έφτανε αυτό. Επέλεξα έναν μεγάλο αριθμό πρώην και νυν προπτυχιακών, μεταπτυχιακών και διδακτορικών φοιτητριών/τών μου από το Τμήμα Ιστορίας & Φιλοσοφίας της Επιστήμης, τη Νομική Σχολή του ΕΚΠΑ και το ΠΜΣ «Δίκαιο & Οικονομία» του Πανεπιστημίου Πειραιώς και ζήτησα κάτι εξαιρετικά δύσκολο: Να διαβάσουν το βιβλίο και να μου στείλουν τα σχόλιά τους μέσα σε τέσσερις ημέρες, από τη Μεγάλη Πέμπτη μέχρι την Κυριακή του Πάσχα! Περιμένα να μπορεί, και να δεχτεί να θυσιάσει τις διακοπές του, ένας μικρός αριθμός ανάμεσά τους. Αλλά ο ενθουσιασμός των παιδιών εντυπωσίασε ακόμα κι εμένα που τα επέλεξα γι' αυτό τους ακριβώς το χαρακτηριστικό. Η προθυμία τους ήταν συγκινητική και η βοήθειά τους, όπως πάντα, πολύτιμη! Ευχαριστώ λοιπόν πολύ τις/τους: Βάλια Αντωνοπούλου, Ειρήνη Αποστόλη, Γεωργία Αποστολοπούλου, Δημήτριο Βλαζάκη, Σοφία-Ιωάννα Γεώργιζα, Δάφνη Γιobανώφ, Νεκταρία Ζουρνά, Σοφία Φ. Κατσιγιαννη, Αναστασία Κιούκα, Χαράλαμπο Κότιο, Αγγελική Λιβανά, Βικτωριάννα Λιμνιώτη, Ναταλία Μάνη, Μόνικα Μπανάι, Σπύρο Μπουντούκη, Ευαγγελία Νησιώτη, Λουκά Οτομπάσι, Ζωή Παμπούκη, Νικολίνα Παπαγεωργοπούλου, Αλίνα Παπαναστασίου, Εμμανουέλλα Πελοποννησίου, Μαρία Πιτταρά, Jon Prifti, Θέμιδα Σακελλαρίου, Δανάη Ρέα Σιμιτάκη, Χριστίνα Σουνάπογλου, Ευγενία-Ραφαηλία Σταθοπούλου, Γεωργία-Μαρία (Άγια) Στασινοπούλου, Ελένα Στεφάνου, Ίωνα Τζίφρα και Ανδριάνα Φιλίππου, και ιδιαίτερα τις/τους: Ελένη Σπυριδούλα Αυγέρη, Όλγα Ημέλλου, Κωνστα-

ντίνο Ιγνατιάδη, Κατερίνα Ιωαννίδου, Αδαμαντία Καραγιάννη, Σταύρο Μακρή, Ιωάννα Μανιώτη, Καλλιόπη Μαρινάκη, Ευαγγελία Μητροπούλου, Σοφία Νικητάκη, Μαριλένα Ντεβέ και Φιλαρέτη Κουϊμτζή-Φιλαρέτου.

Την τελευταία λέξη την είχε η Γιούλη, που, όπως πάντα, έκανε την πιο λεπτομερή επεξεργασία του κειμένου. Της οφείλω επιπλέον κάτι ακόμα: αυτή εντόπιζε πάντα, όταν παρακολουθούσε τα μαθήματά μου, τι δεν είχαν καταλάβει καλά οι φοιτήτριες και οι φοιτητές και χρειαζόταν καλύτερη ανάλυση και παρουσίαση από μένα.

Από τον βαρύ χειμώνα του 1993-4 στο Σικάγο μέχρι το Πάσχα του 2018 στην Αθήνα, σε ό,τι έκανα με στήριζαν τα τρία παιδιά μου. Με την ακλόνητη αγάπη τους και την απέραντη κατανόησή τους. Αφιερώνω αυτό το βιβλίο στον Νίκο, τη Φανή και τον Γιώργο.

Ἡ δὲ πρώτη λεχθεῖσα ἀπορία ποιεῖ φανερὸν οὐδὲν οὕτως ἕτερον ὡς ὅτι δεῖ τοὺς νόμους εἶναι κυρίους κειμένους ὀρθῶς, τὸν ἄρχοντα δέ, ἂν τε εἷς ἂν τε πλείους ᾧσι, περὶ τούτων εἶναι κυρίους περὶ ὧσων ἐξαδυνατοῦσιν οἱ νόμοι λέγειν ἀκριβῶς διὰ τὸ μὴ ῥᾶδιον εἶναι καθόλου διορίσαι περὶ πάντων. Ὅποιους μέντοι τινὰς εἶναι δεῖ τοὺς ὀρθῶς κειμένους νόμους, οὐδὲν πω δῆλον, ἀλλ' ἔτι μένει τὸ πάλαι διαπορηθέν.

Αριστοτέλης, Πολιτικά (1282b)

Κεφάλαιο Ι

ΘΕΣΜΟΙ, ΚΑΝΟΝΕΣ ΚΑΙ ΚΡΑΤΟΣ ΔΙΚΑΙΟΥ

Θα έχετε ακούσει πολλές φορές σε συζητήσεις με θέμα το ποδόσφαιρο ότι η τάδε ομάδα είναι «θεσμός». Σίγουρα θα έχετε ακούσει να χαρακτηρίζεται ως «θεσμός» το Εθνικό Σύστημα Υγείας, η Ορθόδοξη Εκκλησία ή το Εθνικό Θέατρο. Ο δήμαρχος της πόλης όπου μένετε θα αναβαθμίζει σε «θεσμό» όποιο τοπικό φεστιβάλ επαναλαμβάνεται για τρίτη φορά. «Θεσμοί» ονομάστηκαν ακόμα και οι εταίροι/δανειστές μας. Οι δε Έλληνες, όταν ερωτώνται ποιον θεσμό εμπιστεύονται περισσότερο, δηλώνουν πρώτα την οικογένεια και αμέσως μετά τις ένοπλες δυνάμεις και την αστυνομία.

ΤΙ ΕΙΝΑΙ, ΛΟΙΠΟΝ, ΟΙ ΘΕΣΜΟΙ;

Μικρή σχέση έχει με τα παραπάνω η λέξη «θεσμός» όπως θα τη χρησιμοποιήσω εδώ. Δεν πρόκειται σε αυτό το βιβλίο να καταπιαστώ με εννοιολογικές οριοθετήσεις και την ετυμολογία της λέξης. Διότι ο θεσμός, για τους σκοπούς αυτού του βιβλίου, αναφέρεται σε κάτι πολύ συγκεκριμένο. Θα περιοριστώ σε έναν σαφή και ιδεολογικά ουδέτερο ορισμό: Οι θεσμοί είναι κυρίως κανόνες ή συστήματα κανόνων που έχουν ως στόχο να ρυθμίσουν την ανθρώπινη συμπεριφορά.

Είναι προφανές ότι οι θεσμοί συνδέονται με την οργάνωση της κοινωνίας αλλά ακόμα και μιας μικρής κοινότητας. Διότι

ακόμα και η μικρότερη ένωση προσώπων χρειάζεται κανόνες για να λειτουργήσει και να πετύχει τους σκοπούς της. Αν, λοιπόν, ταυτίζω τους θεσμούς με τους κανόνες, τότε γιατί το βιβλίο δεν ονομάζεται «κανόνες» αντί για «θεσμοί»;

Διότι οι θεσμοί δεν είναι απλώς κανόνες και συστήματα κανόνων. Είναι επίσης και τα μέσα επιβολής των κανόνων αυτών. Επιπλέον, καθώς οι θεσμοί εξελίσσονται και γίνονται πιο πολύπλοκοι, σχηματίζουν μορφώματα και τελικώς δομές. Αυτά τα θεσμικά μορφώματα και οι θεσμικές δομές δεν είναι παρά πολύπλοκα συστήματα κανόνων. Αλλά πολλές φορές αυτό είναι δύσκολο να το διακρίνουμε. Το κοινοβούλιο αποτελεί μια τέτοια περίπτωση. Όταν μιλάμε για τη Βουλή των Ελλήνων, συνήθως δεν έχουμε στο μυαλό μας ένα σύστημα κανόνων, αλλά πρόσωπα, τους βουλευτές, τον πρωθυπουργό, τον αρχηγό της αξιωματικής αντιπολίτευσης, τα κόμματα, ακόμα και το κτίριο. Όμως, το κοινοβούλιο δεν είναι (και δεν πρέπει να θεωρείται) ταυτισμένο με πρόσωπα, αλλά με κανόνες, με επιμέρους θεσμούς και διαδικασίες.

Για να κατανοήσετε τη διαφορά, και πόσο σημαντική είναι, διαβάστε αυτό το απόσπασμα από τον *Λεβιάθαν* (1651) του Thomas Hobbes: «Ένα άλλο σφάλμα της πολιτικής θεωρίας του Αριστοτέλη είναι ότι σε μια ευνομούμενη πολιτική κοινότητα δεν πρέπει τάχα να κυβερνούν οι άνθρωποι, αλλά οι νόμοι». Αυτό που ισχυρίστηκε ο Αριστοτέλης στο τρίτο βιβλίο των *Πολιτικών* είναι ότι είναι γενικά καλύτερο να κυβερνάται μια πολιτική κοινότητα από κανόνες παρά από την αυθαίρετη βούληση ενός μονάρχη, ακόμα κι αν αυτός είναι φωτισμένος και καλοπροαίρετος. Γιατί, μεταξύ των άλλων, οι κανόνες συμπεκνώνουν τη σοφία πολλών ανθρώπων και οδηγούν μακροπρόθεσμα σε καλύτερη διακυβέρνηση. Ο Hobbes όμως διαφωνεί έντονα. Ένα κράτος δεν μπορεί να κυβερνηθεί από κανόνες που αποτελούνται από λέξεις. Χρειάζεται έναν ηγεμόνα που να απειλεί με το σπαθί. Διότι οι άνθρωποι φοβούνται τα σπαθιά περισσότερο από τις λέξεις. Αν είναι να υπακούσουν στους κα-

νόνες, θα το κάνουν μόνο αν τους αντιμετωπίζουν ως εντολές που προέρχονται από έναν ισχυρό ηγεμόνα ο οποίος απειλεί ότι θα τους τιμωρήσει αν δεν το κάνουν.

Τον Hobbes δεν τον απασχολούσε το ζήτημα μόνο θεωρητικά. Πίστευε ότι αυτές οι ιδέες περί κυριαρχίας του νόμου οδήγησαν στον φρικτό εμφύλιο πόλεμο της περιόδου 1641-1651 με διακύβευμα τον τρόπο διακυβέρνησης της Αγγλίας. Ποιος έπρεπε να κυβερνά; Ο βασιλιάς Κάρολος Α΄ ή το κοινοβούλιο της; Η σύγκρουση αυτή κράτησε σχεδόν μισό αιώνα στην Αγγλία και κατέληξε στον θρίαμβο του κοινοβουλίου το 1688. Το τελευταίο όμως δεν ταυτιζόταν με πρόσωπα αλλά με κανόνες. Αυτό που θα κυριαρχούσε στην Αγγλία από εκεί και πέρα δεν θα ήταν το εκάστοτε κοινοβούλιο, αλλά οι νόμοι που θα προέρχονταν από τον θεσμό του κοινοβουλίου. Όπως έγραφε ο μεγάλος Άγγλος νομικός και πολιτικός Edward Coke σε μια περίφημη δικαστική απόφασή του το 1607, ακόμα και ο Βασιλιάς υπόκειται στους νόμους. Την οργανωμένη, ευνομούμενη πολιτεία, λοιπόν, δεν πρέπει να την κυβερνούν άνθρωποι, αλλά θεσμοί. Τότε μόνο μπορεί να χαρακτηριστεί κράτος δικαίου.¹

---

1. Στην πραγματικότητα ο όρος *κράτος δικαίου* αποτελεί μετάφραση του γερμανικού όρου *Rechtsstaat* που δεν συμπίπτει απολύτως με τον αγγλικό όρο *Rule of Law*. Πάντως, έχει επικρατήσει στα ελληνικά. Αρκετοί χρησιμοποιούν και άλλους όρους, πιο κοντά στον αγγλικό, όπως *νομοκρατία* ή *κυριαρχία του νόμου*. Ίσως η πρώτη φορά που μεταφράστηκε ο όρος στα ελληνικά είναι στην *Ελληνική Νομαρχία* (1806), ο συγγραφέας της οποίας παραμένει ανώνυμος (μάλλον όμως πρόκειται για τον λόγιο, έμπορο και φιλικό Αναστάσιο Σπάχο): «πόσον καλλιτέρα η Νομαρχιακή Διοίκησης, από τα λοιπάς, ότι εις αυτήν μόνον φυλάττεται η ελευθερία του ανθρώπου». Ο Ρήγας Βελεστινλής είχε ήδη διακηρύξει στον «Θούριο» (1797): «Οι νόμοι νάν' ο πρώτος, και μόνος οδηγός».

ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ ΧΑΤΖΗΣ

ΘΕΣΜΟΙ

Το βιβλίο παρουσιάζει τη σύγχρονη θεωρία για τους θεσμούς όπως αυτοί έχουν διαμορφωθεί στις φιλελεύθερες δημοκρατίες. Η θεσμική θεωρία χρησιμοποιεί τα εργαλεία της οικονομικής επιστήμης αλλά και άλλων κοινωνικών επιστημών και της ψυχολογίας για να απαντήσει σε ερωτήματα όπως:

- τι είναι το κράτος δικαίου;
- γιατί η οικονομική και η πολιτική εξουσία διαπλέκονται;
- πώς κατορθώνουν μικρές αλλά ισχυρές ομάδες να επιβάλλουν τα συμφέροντά τους στην πλειοψηφία;
- ποιοι θεσμοί είναι απαραίτητοι για οικονομική ανάπτυξη;
- τι είναι οι άτυποι θεσμοί;
- γιατί η ελληνική κρίση είναι κυρίως θεσμική;
- γιατί η πολιτική άγνοια και ο οικονομικός αναλφαβητισμός οδηγούν στον λαϊκισμό;

Το βιβλίο αποτελεί ταυτόχρονα μια εισαγωγή στην οικονομική ανάλυση του δικαίου, τα θεσμικά οικονομικά και τη θεωρία της δημόσιας επιλογής με εκτεταμένες αναφορές σε θέματα όπως το θεώρημα του Coase, το πρόβλημα της αντιπροσώπευσης, το παράδοξο της ψήφου του Arrow, το δίλημμα του φυλακισμένου, η προσοδοθηρία, το κοινωνικό κεφάλαιο.

Η σειρά ΜΙΚΡΕΣ ΕΙΣΑΓΩΓΕΣ περιλαμβάνει βιβλία αναφοράς, γραμμένα από ειδικούς, τα οποία δίνουν έγκυρη και σε βάθος πληροφόρηση για θέματα άμεσου ενδιαφέροντος. Απλή αλλά όχι απλουστευτική, επιστημονική αλλά όχι απροσπέλαστη, σύντομη αλλά και πλήρης, η σειρά προσφέρει στον σύγχρονο αναγνώστη τα κλειδιά ώστε να κατανοήσει σε βάθος τον πολύπλοκο και μεταβαλλόμενο κόσμο μας.

ISBN 978-960-569-765-5

9 789605 169765 5

Κωδ. μηχ/σης 25.308

www.epbooks.gr